prostoru (Kad je care bio *prema* crkvi). Njegova upotreba je mnogo češća u nematerijalnom, prenesenom značenju: odnos rod telja prema deci, pojedinca prema društvu; ljubav prema knjizi, prema otadžbini; dužnosti starijih prema mlađima; obzir prema slabijima itd.

Osmotrimo, najzad, treće značenje predloga *prema* u kojem je on upotrebljen u primerima Milana Rešetara i Pavla Rogića. Pre no što pristupim razgledanju njihovih rečenica, navest ću šta Živojin P. Simić kaže o takvoj upotrebi predloga *prema* u svojoj Gramatici (v. Srpska gramatika, Bgd. 1922, str. 225/226): »S predlogom *prema* reč u sedmom padežu pokazuje (tačka b: da se nešto poredi s onim što ona znači. – Primeri: Već sam mlada prema tebi rasla. Prema guberu valja se pružati. A jedan ti *prema njemu* Marko. Ovo su prosjaci prema njima«.

Osmotrimo sad rekciju *prednost prema*, koju nalazimo u navedenoj rečenici Milana Rešetara. Kad je sažmemo – radi boljeg pregleda – dobit ćemo: Ratkovićev molitvenik ima prema oktoihu i psaltiru golemu prednost. Jasno je da Rešetar ovde uspoređuje, radi vrednovanja, mali molivtenik s oktoihom i psaltirom, ali on je dao samo zaključak na osnovu isporedbe. On je mogao duljiti na ovaj ili onaj način (npr. Rezultat mojih proučavanja ova tri spomenika je da...), ali on je smatrao da se to po sebi razume i da je dovoljno reći, kao zaključak, ono što je rekao (mali molitvenik što ga je... ima *prema njima* tu veliku prednost...).

Na sličan način možemo obrazložiti i rečenicu Pavla Rogića.

Završujući ova razmatranja ne mogu na ino već da još jednom naveden eliptičan stih narodne pesme: A jadan ti *prema njemu* Marko.

Pavle Radivojević

KORISTAN, ALI TEŠKO DOSTUPAN RJEČNIK

Krajem prošle godine pojavio se u Wiesbadenu u izdanju Otta Harrasowitza, poznatog izdavača slavističke literature, prvi, a polovinom ove godine drugi svezak rječnika našega jezika pod naslovom *Rückläufiges Wörterbuch des Serbokroatischen*. Uskoro će izaći i posljednja dva sveska. Naslov nije lako prevesti jer još nemamo općeprihvaćenog naziva za takve rječnike. Dosad su se različito nazivali: rječnik a tergo, odostražni rječnik, odostražnik, unazadni rječnik i sl. To je rječnik u kojemu riječi nisu poredane abecednim redom od početka, kao u većini rječnika, nego od kraja. Bez mnogo tumačenja bit će odmah jasno čim vidimo primjer. Evo početka slova č (str. 210):

č	rùmbāč
âč	glòbāč
bâč	grbāč
razglâbāč	krbāč
ogrèbāč	kòrbāč
vrèbāč	tòrbāč
pregibāč	dùbāč
gòmbāč	

Koliko je to za nas novost, takvi rječnici nisu novost. Već 1904. izrađen je za latinski jezik,[1] 1944. za starogrčki,[2] a zatim i za ostale jezike.[3] Od slavenskih jezika dva su ruskoga jezika,[4] oba izrađena u Njemačkoj, gdje je izašao i rječnik staroslavenskoga jezika[5] koji u drugom dijelu ima stsl. riječi

[1] Otto Gradenwitz, *Laterculi vocum latinarum*, Leipzig, 1904.

[2] Paul Kretschmer, *Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Sprache*, Göttingen, 1944; C. D. Bucle – W. Petersen, *A Reverse Index of Greek Nouns and Adjectives*, London, 1944; F. Dornseiff – B. Hansen, *Rückläufiges Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, Berlin, 1957.

[3] *Dicţionar Inevers*, Academia Republicii Populare Romîne, Institutul de lingvistica din Bucureşti, Bukarest, 1957.

Dizionario inverso italiano, a cura di M. L. Alinei, Mouton et Co, The Hague, 1962; E. Mater, *Rückläufiges Wörterbuch der deutschen Gegenwartsprache*. 1965 Postoji i manji odostražnih za sanskrt i staroiranski.

[4] H. H. Bielfeldt, *Rückläufiges Wörterbuch der russischen Sprache der Gegenwart*, Berlin, 1958; *Russisches Rückläufiges Wörterbuch*, zusammengestellt von R. Greve und B. Kroesche unter der Leitung von Max Vasmer, Berlin–Wiesbaden, 1958.

[5] L. Sadnik und R. Aitzetmüller, *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*, Heidelberg, 1955.

poredane abecedom od kraja. Prošle su godine odostražnik dobili i Poljaci[8] pa je naš četvrti slavenskih jezika. Izradio ga je dr Josip Matešić, član Slavenskoga seminara u Giessenu, a prije toga docent Akademije za kazališnu umjetnost u Zagrebu. U kratkom predgovoru dao je osnovne podatke o građi i načinu sređivanja. Za osnovu je uzeo ove rječnike: Dayre-Deanović-Maixner, Hrvatskosrpsko-francuski rječnik, Zagreb, 1956; Jurančić, Srpskohrvatsko-slovenski rječnik, Ljubljana, 1955; Bakotić: Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika, Beograd, 1936; Ristić-Kangrga, Rečnik srpskohrvatskog i nemačkog jezika, Beograd, 1928; Klaić, Rječnik stranih riječi, Zagreb, 1962; Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb-Novi Sad, 1960. Za dopunu je uzeo i starije rječnike: Daničićev Rječnik iz književnih starina srpskih. Vukov Srpski rječnik, Broz-Ivekovićev Rječnik hrvatskoga jezika, a djelomično i Akademijin Rječnik, ali je iz njih uzimao samo one riječi koje se i danas upotrebljavaju. Nešto je građe i sam skupljao. Prema tome je to rječnik suvremenoga jezika koji ima, po izjavi samog autora, oko 130 tisuća riječi, dvostruko više od strandardnih rječnika. U njemu se nalaze podjednako riječi obiju varijanata, i hrvatske i srpske *(aristokracija, dvokatnica, kemija, uho, tko* ... i *aristokratija, dvosprat nica, hemija, uvo, ko* ...*)*, ali su navedeni samo ijekavski likovi jer bi ekavski znatno proširili rječnik. Razumljivo ograničenje, to više što napominje kako se po ijekavskom liku određuje ekavski, a tamo gdje to nije lako, bar ne strancu, stavlja oznake: *e* kad je *je* stopljeno u *lje, nje* ili je mjesto *je i* (*eaaljepljivač*, *eNjemačka*, *eijati*, *edioba*), a kad je potrebno i *ee* ili *ee* (*eebilješka*, *eebijel*).

Osnovi bi se moglo prigovarati, ali kad praktički gledamo na taj rad, autor je odabrao dobar put. Svako daljnje proširenje znatno bi otežalo rad i odgodilo dovršenje rječnika, a ne bi mnogo dalo novih riječi. Čak se može prigovoriti i unošenju nekih riječi iz navedenih izvora, najviše iz Klaićeva RSR. Autor doduše u predgovoru kaže da nije unosio strane riječi koje se nalaze samo na ograničenu jezičnu području, kao *krigskamerad, landsknecht*, ali ipak nalazimo prilićan broj koje također nije trebalo unijeti, kao što su *hornodla, verta* (> *fertun*), *rantlika* (> rajndlika), *skalinata, grostata, fronžata, fružata, adeta, longeta, brazleta, ferštec, obreke, priglhole, vranc, ajnmoke, hohdajč, kuhldajč* i dr. Neke slične kao što su *hoblić, špenadla, heknadla, šteknadla, harnadla* imaju opravdanje što su unesene jer pružaju zanimljive podatke.

Rad na tom rječniku u većini je tehničke prirode, riječi treba ispisati i abecedirati, ali dobro izrađen takav rječnik traži i znatno veći i drugačiji napor. Autor je dao nekoliko podataka koji mnoge riječi u nekom pogledu ocjenjuju, vrednuju, ali to je baš najsporniji strana njegova rada.

Oznaka ^{pl} stavljena je ispred plurale tantum i onih imenica koje se češće upotrebljavaju u množini nego u jednini. Razumljivo je to za prvu skupinu, ali se u drugoj postavlja mnoštvo pitanja jer se tu nalaze *subače, bubice, gnjide, izolekse, kotlonoše, prazniri, beskičmenjaci, šlape, klompe, kundure, Angloamerikanci, nepci(?), glodavci* ... pa jedne od njih imaju naveden i jednински oblik, a druge nemaju, nema *kotlonoša, izolekse, Angloamerikanac, klompa; cipela* nema množine, *polucipele* jednine.

Znak < upućuje riječi razgovornoga jezika na pravilan način pisanja ili izgovora, a kao primjer za objašnjenje navodi se »gnus < gnjûs na primjer znači da je gnjûs jedna još upotrebljavana inačica koroktnog oblika gnûs«. Ni objašnjenje ni primjer nisu dovoljni jer su se po tom znaku našle u istom redu riječi vrlo različitih kategorija: *francla < froncla, kurđela < gurđela, fostna < phostna, melja < mela, maša < meša, mamipara < mamiaspra, lojtra < lotra, ljuljaška < culjajka, aleluja < aliluja* ... Tako je i *sinkronija* i *dijakronija* prema *sinhronija* i *dijahronija* jednako označena kao i *vamilija, trapezarija, kunjski* prema *familija, trpezarija, kuhinjski.*

[8] *Indeks a tergo do Słownika języka polskiego S. B. Lindego*, Warszawa, 1965.

O naglasku bi se moglo mnogo raspravljati, ali ćemo se zaustaviti samo na jednom problemu. Riječi u stupcu imaju mladu naglasnu inačicu, a riječi uvučene za dva slova stariju. Što je to mlada naglasna inačica, a što starija nije jasno rečeno, ali je očito da to nije uvijek vremensko određenje. Mlada je u većini odstupanje od Vukova i Daničićeva naglaska (previše bi bilo reći od njihova sustava!). Po tako neodređenu kriteriju navedeni postupak ne može biti dosljedan (dovoljno je pogledati primjere sa *-teljica*), a prema tome ni koristan, pogotovu onima koji bi nekritički shvatili da uvučena riječ zaista ima mlađi (noviji) naglasak. A što je još zanimljivije, taj je kriterij u ovakvu djelu nevažan. Zato je trebalo sve riječi dati u stupcu, a naglasne inačice usporedno kao npr. *nâglūh, nágluh* bez oznake što je starije, a što novije. Takvih primjera ima više.

Kad već govorim o nedostacima, spomenut ću tehničke i tiskarske greške. I njih ima. Na str. 218. *kaić* je prva riječ, a treba doći u drugi stupac ispred *babić*, *cenzura* dolazi iza *menzure*, a treba ispred nje (166), *stârā-pârta* (175) ne smije imati crticu, a prema tome ni učiti u ovaj rječnik; na str. 221. jedna je tiskarska pogreška: *drošćić*, na 219. dvije *maćić*, *činovnićić*, na 297. tri: *razvlašćivanje*, *uraščivanje*, *uzobješćivanje*. Ne bih to spominjao da u ovakvu radu nije tiskarske greške lakše ukloniti i da u naš m novinama[7] nije posebno istaknuto: »Knjiga je bez štamparskih pogrešaka«.

Ipak, spomenuti nedostaci nimalo ne umanjuju samu upotrebljivost i korist toga rječnika. A ona je znatna. Ovaj rječnik može poslužiti pjesnicima kao rimarij, tekstolozima za kritička ispitivanja teksta, stenografima za usavršavanje hrvatskosrpske stenografije, ali najviše će se njime okoristiti lingvisti. Ima lingvističkih disciplina kojima je on prijeko potreban. To je u prvom redu tvorba riječi. Da smo ga imali prije, ne bi se dosad u tvorbi navodili uglavnom samo Maretićevi primjeri. Odostražnik omogućuje da se mnogi problemi sagledaju šire, dublje i potpunije. Odsad se ne može više govoriti sufiksalnoj tvorbi a da se ne posegne za tim rječnikom.

U proučavanju i normiranju naglasaka odostražnik pruža neobično vrijedne podatke. Navest ću samo jedan primjer. U kolebanju kojem naglasku imenica tipa *svādbarina* ili *svadbārina* treba dati prednost, rječnik odgovara: *svadbārina* jer od stotinjak takvih imenica sve imaju *-ārina*.

Tim se rječnikom vrlo korisno može poslužiti i morfologija. U njemu se mogu provjeriti podaci za deklinaciju imenica: koje sve imenice svršavaju *na -st, -št, -zd, -žd*, koje na *-s, -r*, koje imaju nepostojano *a*, koliko ih ima, i sl. Podaci o infinitivnim naglascima i završecima mogu poslužiti potpunijem svrstavanju glagola u pojedine vrste, provjeravanja svrsishodnosti sadašnjih vrsta, i dr.

A strojno prevođenje? Naivno je misliti da je za SP uz stroj (robot) dovoljan odostražnik, kao što je rečeno u spomenutom Večernjem listu povodom izlaska ovoga rječnika, ali je on proučavateljima našega jezika za potrebe strojnog prevođenja osnovni priručnik. Izvor je mnogih važnih podataka u pripremnim radovima. Zato je zagrebačka skupina za SP i jezičnu statistiku među prvim poslovima htjela izraditi upravo takav rječnik s velikim obiljem građe i preciznim podacima koji bi daleko premašili sadašnji rječnik. Nešto je već bilo i učinjeno, a onda je zapelo o dva-tri milijuna starih dinara. 1961. skup je molio, s preciznim objašnjenjem, dva milijuna; dvije godine kasnije ponovio molbu za tri milijuna, ali oba puta bez uspjeha. Mi nismo našli sredstava za svoj rječnik, Njemci su ih našli za naš. U tome ne treba tražiti neke zadnje namjere. To nije ni prvi ni posljednji prinos koji Njemačka daje slavistici. Od svih spomenutih odostražnika Njemci su izdali, a i izradili, pretežnu većinu pa nije neobično što su i naš. Nevolja je samo u tome što će u malo naših ruku doći. Sva četiri sveska stoje 160 DM, a to je po službenom tečaju 50 000 starih dinara.

Stjepan Babić

[7] Večernji list, 23. 4. 1966, 9.